

**OFIZIO ETA TITULUDUN ETXE IZENAK
HONDARRIBIAN**

Juan San Martin
Euskaltzaina

Euskal Herrian, antzinako adibideen lekukotasunetara joaz, antroponimia, patronimia eta toponimiak adierazpen egokiak eskaintzen dizkigute iragana aztertzeko, era berean, oikonimiak etxe eta deituren jatorrizko nortasunak eskaintzen dizkigu ikergai.

Hondarribiko oikonimiaz behin baino gehiagotan arduratu naiz, adibidetzat kale kaskotik kanpora aurkitu genezazkeen etxe izenik gehienak, baserriak noski: Pertsona izena, jatorrizko deiturarena edo lekuizenetikakoak aurkitu ditzazkegu maizenik; baina, horiez gainera, badira titulu edo ofiziozkoak ere. Besteei ezer kentzeke, azken oikonimo hauek, benetan interesgarriak historian zehar nor zein zen jakiteko eta aldi berean izen hori noiztik datorren. Horien lehen agiriak hatzematea gauza zaila baldin bada ere, horretan ahalegindu gara.

Lantxo honetan, bildu ahal izan ditudan ofizio eta tituludunen berri emango dut. Aldez aurretik argi utzi beharrezkoa zait orainsura arte gurasoengandik se-



Argiñenea-berri. («Muxarra», Mikel Jauregik utzitako argazkia).



Arotzenea. («Muxarra», Mikel Jauregik utzitako argazkia).

meetara belaunik belaungo ordezkotzaz erabiltzen zirela ofizioak eta etxe batek holako izena daramanean pentsa genezakeela jatorriz zetorkien ofizioaren jabe zirela. Tituluak ere, ikasketetakoak ezik, belaunik belaun jarraitzen zuten eta oraindik ere jarraitzen dute.

Jaizkibel mendian agertzen zaizkigu zenbait harrobi, nondik ateratzen zen hondar-harria (bertako hizkeran *mimarra* deritzen zaiona). Harri mota hori, etxegintzan zein elizak eraikitzeko hain estimagarria zen garaian, harginik ez zen faltako Hondarribian. Horren lekukorik aski bada agiri zaharretan. Baina, norbait bazen garairen batean ofizio hortan besteak baino trebeagoa edo barezitasun nabarmenak erakutsi zituena, doain horiegatik etxe bat izendatzen bai da **Argiñenea**. 1787. urtean Floridablanca kondearen aginduz egin zen zentsoan eta Diputazioak 1857an argitaratu zuen *Nomenclátor de la Provincia de Guipúzcoa* katalogazioan, bietan dator *Arguiñenea*. Hondarribiko Udalak 1969 osatu zuen baserri zerrendetan ere hola agertzen da.

Arotz ofiziodunaren etxea dugu ordea **Arotzenea**; 1787an Floridablaca-ren aginduzko zentsoaren zerrendan *Arozenea* eta 1857. urtean Diputazioak argitaratu zuen *Nomenclátor*... Iburuan *Arotsena* bezala aurkitzen ditugu. Hortik ikus, behar bada, ordurako nahasten zirela **z** eta **s**-ren erabilerak gure herri hontan. Elizan bataioen lehen liburuan agertzen dira XVI. mendearen azkenaldera *Arostegui* eta *Arosteguieta* deiturak daramatzatenak, baina ezin genezake ziurtatu Arotzenea baserriarekin ezer ikustekorik duten.

Gaur egun *Balestenea* izenez ezagutzen dena, **Ballestarianea** zen 1787ko zentsoaren zerrendan, eta *Ballestanea* 1857an Gipuzkoako Diputazioak argitara-



Ballestanea. («Muxarra», Mikel Jauregik utzitako argazkia).



Batxiller-enea. («Muxarra», Mikel Jauregik utzitako argazkia).



Bixkundi. («Muxarra», Mikel Jauregik utzitako argazkia).

tu zuen *Nomenclátor* hartan. Ballestaginaren etxea zalantzarik gabe. Baina, ballesta, armarena ala zalgurdiarena ote zen? Azken hau seguruenik. Dena dela, hor dugu ofiziodun baten izenaren lekuko.

Oso ezaguna zaigu **Batxillerenea** ere, 1787ko zentsoa hartan *Bachillerenea* bezala agertzen zaiguna. Gaur egun, zerbait ikasiak diren guziek dute batxiller titulua, baina hemezortzigarren mendean ez zen nornahi. Isastik 1625ean idatzi zuen *Compendio historial de Guipúzcoa* liburuaren 454. orrialdean, Batxiller ziren bost hondarribiarren izen-deiturak ematen ditu, ordena honetan: Migel Olaberria, Pedro Zuloaga, Gabriel Abendaño, Juan Otxoa de Altxakoa eta Migel de la Borda (hau Laborda bezala irakurtzekoa da). Azkenagatik bakarrik zioen nortzuren ondotik kargua hartu zuen eta aldi berean, «que hoy vive» ezarriz. Horrek aditzera ematen digunez, nonbait, besteak ordurako hilak zirela. Horietakoren bat egandik har zezakean basarri etxeak Batxillerenea izentzat. Inor gehitzekotan, behar bada 1516. urtean hemen bertan bizi izan zen Batxiller Joan Martínez de Zaldibia tolosar historiagilea edo izan daiteke. Pertsonaia ospetsu hau *Suma de las cosas cantábricas y guipuzcoanas*-en egilea genuen. Liburua 1560ean Gipuzkoako Batzarrai eskaini zion, baina historiagile askok eskuartean izanarren —gure betidan iko kultura ahuleziagatik edo— ez zuen izan inprimatuta argitaratzeko zoririk Fausto Arozenak bere sarreraz eta oharrez 1944an plazaratu arte.

Orain hain ezaguna zaigun *Biskundi* auzoak, bere izena, lehen toki hartan zen etxe batetik hartua du. Etxe hura, 1857. urtean **Viskundinea** bezala agertzen da probintziako *Nomenclátor* hartan eta, zalantzarik gabe, bizkonderen baten etxea zela erakusten du.



Danboliñenea. («Muxarra», Mikel Jauregik utzitako argazkia).

Ttun-ttun joleak emango zion izena **Danboliñenea**-ri. Hau ere, gutxienez, hamazortzigarren mendetik datorkigu, 1787an *Tanboliñenea* eta 1857an *Danboliñenea* agertzen denez.

1787an **Herreronea** eta 1857an *Erreronea* agertzen zaiguna, behar bada, ofiziokoa ez ezik deituratikakoa izan daiteke, jatorriz deitura bera ere ofiziotik sortua izanarren, zeren 1638rako Hondarribian bertan agertzen bai da deitura hori, Migel de Aguinaga y Herrero. Handik hasia ote? Oroi garai haietan erraz egiten zutela lehen deitura bigarrengoagatik trukatzea.

Edonork dakien bezala, Hondarribiko baserri baten izena **Ipiztiku** da. Bat batean edonorri izen arraroa edo bitxia irudituko zaio. Etxe horren lehen berria Isasti lezoar historiagileak eman zigun 1625. urtean idatzi zuen *Compendio historial ...* liburuan, «Castezar ó Ipizticu» izendatuz. Gaur egun Lapurdi aldean erabiltzen den Ipiztiku (= Obispo, gure egunotako berrikerian, Gotzaia). Axularrak 1653an argitaratu zuen *Gero* liburuaren «Gomendiozko karta» haretan Bertrand de Echaus apezpikuari era honetan egiten zion eskaintza: «...çuc ere Baionako Ipizticu cinenean», esakuntza horren muinean esan nahia nabari da. Ubillos gipuzkoar idazleak ere hala erabili zuen 1785ean argitaratu zuen *Christau doctrin berriecarlea* zertizan liburuan; baina, gure egunokarte, baita Nazario Oleagak ere Euskaltzaindiko idazkari zenean, berrikerietara jo gabe erabili zuen erakunde honen batzar agirietan 1857ko *Nomenclátor*-ean agertzen denez berriz, Hondarribiko bi etxek zeramaten izen hori, bata *Ipisticu* eta besteak *Ipisticinea*. Argi dago lehenengoa dela jatorra eta bigarrena handik alde zuen familikoren batek eraikia. F. Porturen *Fuenterrabía. Notas históricas y curiosidades*



Ipiztiku. («Muxarra», Mikel Jauregik utzitako argazkia).

(1975) liburuan aurkituko ditugu biak, sagardotegiak aipatzen dituen 306. orrialdean; bi etxeotan bai ziren sagardotegiak 1934. urtea baino lehen. *Ipiztiku* Arkoll goiti Jaizubia aldera eta *Ipiztikunea* Madalen-gainetik Akartegi partean. Migel de Lizardi *Ipisticu* herrikoseme jatorren artean agertzen da 1638. urteko zerrendan. Guk aipatzen dugun baserria ipiztikuren baten egoitza edo jabegoa zen noski eta ziurkiena da deitura hortik sortzea.

Bertako semeetarik bat bazen XVI. mendean ipiztiku izatera iritsi zena, Cristobal de Rojas y Sandoval, zeinengandik datorren hirian «Calle del Obispo» eta baita ere ditekeena da baserriak pertsonaia horrekin zer ikusirik edukitzea. Pertsona horri buruz, ikus *Hondarribia* aldizkarian argitaratu nuen «Cristobal de Rojas y Sandoval (1502-1580)» idazlana (44. zenb., 16-17. orr., 1991, iraila).

Kaikuegi, etxe izentzat «*Caicuegui* de Arcoll» bezala dakar Isasti berak 1625ean idatzi zuen *Compendio historial...* haren 91. orrialdean. Oro, antzina



Kaikubi. («Muxarra», Mikel Jauregik utzitako argazkia).

gauza bera adierazteko: - **(t)egi, etxe** bera baino maizago agertzen dela agiri zaharretan. Hortik pentsa ditzakegu kaikugile tradizioa zuten familiarena zela etxe hori. Gainera, famili honen armariak bost kaiku ahuspez daramazki. *Caicuegui*, 1787an Floridablanca-ren zentsoan ere badator. Baina, deituraren aspaldiagoko agiriak ezagutzen dira F. Porturen liburuan. Eta, deituretan lehena Fermin Olaskoaga adiskideari zor diot, berak elizako lehen bataio liburutik jaso ahal izan dituenak lekuko, han agertzen zaizkigu, Gabriel *Caicuegui* 1565eko abenduaren 2an bataiatua, eta Juanes Otace *Caicuegui* 1585eko azaroaren 28an. Ondotik beste asko datoz. Gipuzkoako gizon ospetsuen artean agertzen du Isastik, aipatutako liburu horren 334. orrialdean. «Doctor Martin de *Caicuegui* y Arana, colegial y catedrático en Oñate. Natural de Fuenterrabía». Eta Fausto Arozenaren *Diccionario biográfico vasco*, vol. I Guipúzcoa (1963) delakoan datorrenez, 1623an Oñatiko Unibertsitatean Erretore omen zen.

Konsul zenaren etxeak ere, bere izentzat hartu zuen, **Konsulanea**, 1787ko zentso hartan agertzen denez. Orain *Consolonea* bezala agertzen da (beharbada ahozkatzean hala erabiliko zuten), baina 1857ko *Nomenclátor* haren zerrendan ere argi dator, *Consulaenea*.

XVI. mendetik XIX.era arte, Itsas-Kofradiak izendaturik, bi «Jueces Cónsules de Mar» izaten ziren arartekotza betetzeko, Hondarribiko 1566. urteko Ordenantzak jasotzen dutenez, horien egitekoa zen, portuko gorabeherak zaindu eta auziak konpondu. Horiengandik ote dator *Konsulanea* etxea? Daitekeena. Bizkai-ko zenbait portutan Instruman deitzen zitzaien itsas-konsul hoiei. Hortaz idatzi

nuen «Itsas-kontsula Hondarribian» zeritzan artikulua *Hondarribia* aldizkarian (46. zenb., 38. or., 1992, iraila).

Telleria, 1787ko zerrendan aipatzen da, baserri etxe hori hutsik zegoela aditzera emanaz, baina 1857ko *Nomenclátor* haren etxe zerrendan berriz dator. Gerroztik galdua da nonbait. Egia esan, Telleria, ofizio bera baino areago zen lantegia, baina tellagina edo tellaginak ere bazirela adierazten digu.

Horietarik ohartuko gara etxe izen bakoitzak zernolako adibideak ematen dituen, deiturentzat ez ezik biztanleen ogibide eta ekintzak ezagutzeko. Beroiei esker, ulert errazago egingo zaizkigu oikonomiak ondare bezala historiarentzat eskaintzen dizkigun adibide jakingarriak.

LABURPENA

Hondarriko beren jabeen titulu edo ofizioaren izena daramaten zenbait etxeizenen, zenbait oikonimoen, azterketa egiten da.

RESUME

Nous effectuons une étude sur les noms des maisons de Hondarribie concernant les titres et les métiers des habitants qui leur ont donné leur nom.

SUMMARY

A research into the names of houses used in Fuenterrabia which refer to the titles and trades of the inhabitants of these houses.

RESUMEN

Se hace un estudio de los nombres de casas, es decir de los oicónimos de Hondarribia que se refieren a los títulos y oficios de los moradores que dieron su nombre a las referidas casas.